

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра політології та філософії

Дипломна робота магістра

**з теми: “Проектна діяльність учнів на заняттях з
історії в школі: зміст і підходи”**

Виконала:
студентка II курсу ОС “Магістр”
спеціальності 014 Середня освіта (Історія)
заочної форми навчання
Семенова Ілона Миколаївна

Науковий керівник:
кандидат філософських наук, доцент
кафедри політології та філософії
Сулятицька Тетяна Василівна

Рецензент:

Кам'янець-Подільський – 2020 року

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Огляд джерел та літератури	6
1.1. Аналіз наукової і навчально-методичної літератури	6
1.2. Джерела вивчення питання	14
Висновки до 1 розділу	16
Розділ 2. Теоретичні аспекти методики проєктного навчання	17
2.1. Актуальність та історія становлення методу проєктів	17
2.2. Освітня і соціальна значущість проєктної методики в умовах сьогодення	26
2.3. Психолого-педагогічні умови і принципи реалізації методу	33
Висновки до 2 розділу	39
Розділ 3. Зміст проєктної методики як засобу компетентнісно- спрямованого навчання	40
3.1. Структура проєктної методики	40
3.2. Роль вчителя в організації проєктного навчання	50
Висновки до 3 розділу	57
Розділ 4. Практичне застосування проєктної методики на уроках історії	58
4.1. Види проєктів з історії в середній школі (5-9 класи): суть та дидактичний потенціал	58
4.2. Механізм й інструментарій реалізації методу проєктів під час уроків історії в старшій школі	69
Висновки до 4 розділу	83
Висновки	85
Список використаних джерел та літератури	88
Додатки	96

Вступ

Актуальність теми. Одним з головних завдань сучасної системи освіти є створення умов для розвитку і самовиявлення кожної особистості, формування покоління, здатного до активної творчої діяльності і розвитку цінностей громадянського суспільства. Виходячи з цього, освіта в Україні загалом й історична зокрема повинна утверджуватися і розвиватися на принципах гуманістичної спрямованості і демократичності, коли учень перестає бути лише об'єктом педагогічного впливу, а стає вільним і рівноправним суб'єктом освітнього процесу.

Пріоритетним в сучасній системі шкільної освіти стає принцип компетентнісного навчання, реалізація якого створює необхідні умови для самореалізації учня як індивідуальності, творчої особистості. Основною ознакою такої освіти є здатність особистості орієнтуватися в житті, і гідно, професійно й грамотно діяти у сучасній соціокультурній ситуації.

Проблема полягає в тому, щоб надати шкільній освіті і навчанню “людський вимір”, перетворити їх в процеси цілісної освіти особистості; створити освітнє середовище, яке забезпечувало б перетворення кожного шкільного предмету із джерела знань в засіб формування творчої особистості учня.

Особливо це стосується історичної освіти. Річ у тім, що історія є галуззю наукового знання, що відображає сутність діяльності людства. Вивчення історії у школі дозволяє дітям познайомитись з соціальним досвідом у всіх сферах життя і дає необхідну інформацію, яка формує уявлення про розвиток людства в соціальній, економічній, політичній, культурній та інших сферах. Історична інформація не повинна розглядатись в цьому випадку як така, що пішла в минуле, вона повинна навчати учнів здобувати уроки і намагатися не повторювати помилок попередніх поколінь.

Вивчення історії формує в учнів різні уміння: здатність розуміти сучасні події і причини їх виникнення, аналізувати історичні події,

документи, порівнювати різні історичні події і явища та знаходити зв'язок між ними і сучасністю; здатність оцінювати історичні події та історичні особистості. Але набуття таких компетентностей можливе лише за умови застосування ефективної методики навчання. У зв'язку з цим неабиякої актуальності сьогодні набуває проєктна методика у вивченні історії.

Актуальність і практична значущість вивчення методу проєктів сьогодні зумовлена власне його освітнім і соціальним потенціалом для формування різнобічної особистості учня, критично мислячого, свідомого і активного громадянина. Проте, попри все більшу увагу вчителів до необхідності застосування на практиці методу проєктів, комплексні дослідження, в яких би цілісно і водночас послідовно розкривалися питання історії становлення проєктної методики, її теоретичних принципів і наявного практичного досвіду застосування, відсутні, що також зумовлює актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Об'єкт дослідження – освітній процес в контексті організації навчання історії в системі сучасної шкільної загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – проєктна методика навчання на уроках історії.

Метою дослідження є вивчення і з'ясування сутності, особливостей та інструментарію застосування методу проєктів в процесі організації діяльності учнів на уроках історії.

Для досягнення мети потрібно розв'язати такі **завдання**:

- охарактеризувати джерела, наукову і навчально-методичну літературу з теми дослідження;
- висвітлити теоретичні аспекти методики проєктного навчання;
- довести освітню і соціальну значущість проєктної методики в умовах сьогодення;
- з'ясувати зміст і структуру методу проєктів як засобу компетентісно-спрямованого навчання;
- простежити роль вчителя в організації навчання історії з використанням цього методу;

– розкрити механізм й інструментарій реалізації методу проєктів під час уроків історії.

Теоретико-методологічною основою роботи стали принципи педагогічного дослідження: принцип цілісного дослідження педагогічного процесу, об'єктивності, принцип історизму, поглибленого розгляду досліджуваної проблеми; комплексного використання різних методів дослідження. Також використано методи системного підходу, системно-структурного аналізу і синтезу, теоретичного аналізу педагогічних ідей, узагальнення практичного досвіду та анкетування.

Методологічну основу дослідження становлять також концептуальні положення педагогіки інтегративного та діяльнісного підходів як стрижневих конструктивних ідей для модернізації освіти загалом і педагогічного проєктування на уроках історії зокрема; теоретичні й практичні засади формування ключових і предметних компетентностей учнів як домінанти сучасної школи; концептуальні принципи інтерактивних методів навчання.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані студентами при вивченні курсу “Методика викладання історії в школі”, написанні рефератів, курсових робіт, під час проходження студентами виробничої педагогічної практики, а також вчителями під час організації і проведення уроків історії в школі.

Апробація результатів дослідження відбувалася під час попереднього захисту магістерських робіт на засіданні кафедри всесвітньої історії (18 листопада 2020 р.). З теми магістерської роботи подано до друку одну публікацію до збірника наукових праць студентів і магістрантів історичного факультету К-ПНУ ім. І. Огієнка.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження й складається зі змісту, вступу, чотирьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, а також додатків. Загальний обсяг складає 101 сторінку, з них основного тексту – 87 сторінок. Список використаних джерел і літератури налічує 86 позицій.

Висновки

Отже, одним з пріоритетів сучасної освіти є виховання відповідальної особистості, яка здатна до самоосвіти, саморозвитку, вміє критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, використовувати набуті знання й уміння для творчого розв'язання проблем. Сучасна школа повинна створити умови для формування особистості з такими якостями, і це завдання не тільки і не стільки змісту освіти, скільки певних технологій навчання.

Серед багатьох сучасних педагогічних технологій, які використовуються вчителями на уроках історії, однією з найефективніших є проєктна, яка створює сприятливі умови для самореалізації особистості, дає поштовх для індивідуального та колективного пошуку, стимулює розвиток інтелектуального й творчого потенціалу учнів, розвиває відповідальність, необхідні психологічні якості, формує соціальні вміння та сприяє набуттю навчального і життєвого досвіду. Інтерес педагогів до її використання має досить тривалу історію і підтверджується практикою застосування.

Метод проєкту – це метод пошуку, тобто така організація навчання, при якій учні набувають знань в процесі планування та використання практичних завдань-проєктів. Проєкт дає можливість тісно пов'язувати теорію з практикою. Цей метод спонукає учнів самостійно пройти всі етапи дослідження обраної теми, формує навички пошукової, аналітичної, творчої діяльності. І це дуже важливо, адже, як показала практика, учні, особливо рано перестають думати, самостійно розмірковувати в основному через те, що їм простіше запитати вчителя, ніж шукати відповідь самим і думати над проблемою.

Завдяки такому методу навчання забезпечується комфортне психологічне самопочуття тих, хто навчає, й тих, хто навчається, а також зниження конфліктних ситуацій на уроках. За таких умов створюються сприятливі передумови для підвищення рівня загальнокультурної підготовки

учнів, розвитку їхнього творчого потенціалу, який потім переноситься у доросле життя і знаходить своє успішне застосування.

Принципова відмінність проєктної технології полягає перш за все в тому, що головною фігурою, що діє на уроці, стає учень. Вчитель в цій ситуації перетворюється на активного помічника або консультанта, головна функція якого – організація і стимулювання процесу засвоєння історичних знань.

Ефективність результату такого навчання у великій мірі залежить від правильного визначення потенціалу учнівського колективу, розуміння специфіки відносин усередині нього, вікових особливостей учнів. Окрім того, методичні умови застосування проєктної технології навчання історії передбачають підготовленість учителя історії до організації проєктування, актуальність і значущість для учнів проблеми, що розв'язується під час проєктної діяльності, проведення вчителем розподілу ролей між учасниками проєкту, дотримання ними чіткої структурованості змістовної частини проєкту, застосування дослідницьких методів під час роботи над проєктом, заохочення вчителем активного використання активних і творчих методів роботи з інформацією.

З'ясовано, що проєкти, виконувані у межах навчального процесу на уроках історії можна класифікувати за декількома ознаками: за типом продукту – на дослідницькі, творчі, інформаційні, технологічні, практико-орієнтовані; за тривалістю виконання – на короткострокові, середньострокові та довгострокові. Залежно від кількості учасників проєкти поділяються на індивідуальні та групові. Проєктна методика може використовуватися вчителями як безпосередньо на уроках, так і під час позаурочної роботи.

Отже, технологією проєктного навчання історії є організація навчання історії, за якою учні набувають знання, уміння, ставлення та досвід (компетентності) у процесі планування й виконання завдань, спрямованих на створення і презентацію учнем власного проєкту.

Реалізація методу проєктів на практиці передбачає зміну викладання матеріалу на уроках історії. Вчитель не просто передає готові знання учням, а стає організатором пізнавальної діяльності майбутніх дослідників. Цей метод у сучасних умовах засвідчує, що з його використанням ефективність процесу навчання та виховання збільшується. Він дає змогу реалізувати низку найважливіших теоретичних положень, відкриває нові можливості у програмуванні освітнього процесу в школі.

Варто пам'ятати, що пріоритет сьогодні повинен належати формуванню особи, здатної до незалежного самостійного мислення і орієнтованої на самостійне і зважене ухвалення рішень. За цією метою – майбутнє і проєктна методика повинна допомогти її досягненню.

Список використаних джерел та літератури

Джерела

1. Баханов К. Традиції та інновації у навчанні історії в школі. Дидактичний словник-довідник. Запоріжжя : Просвіта, 2002. 108 с.
2. Державна національна програма “Освіта” (Україна ХХІ століття) // Освіта. 1993. грудень. № 44-46. 16 с.
3. Закон України “Про повну загальну середню освіту” від 13. 07. 2020 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР). 2020. № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н. П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2012. 176 с. (Серія «Золота педагогічна скарбниця»). URL: https://educator.at.ua/enciklopedija_pedagogichnikh_tekhnologij.pdf
5. Забезпечення формування громадянської компетентності у сучасному змісті шкільної освіти (Підсумковий документ робочої групи з розробки навчальних планів і програм проекту “Громадянська освіта – Україна”) // Історія в школах України. 2006. № 8. С. 4-11.
6. Концепція безперервної системи національного виховання. Київ: Шкільний світ, 1994. 32 с.
7. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа). Київ: “Шкільний світ”, 2006. 88 с.
8. Концепція Нової української школи. 2017. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/konczepczyia.pdf>
9. Проект закону України “Про повну загальну середню освіту” від 05.04.2019 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH7VG00A.html
10. Проект концепції історичної освіти середньої загальноосвітньої 12-річної школи // Історія в школах України. 2002. № 1. С. 9-14.
11. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Київ: Радянська школа, 1998. 328 с.

12. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори в 2-х т. Київ: Радянська школа, 1983. Т. 1. 423 с.

Література

13. Бакала І. М. Проектне навчання як засіб розвитку пізнавальних потреб учнів // Обдарована дитина. 2010. № 3. С. 61-65.

14. Барнінець О. Класифікація ігрових методів навчання історії з погляду компетентнісного підходу // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. № 3. С. 14-20.

15. Баханов К. Життєтворчі проекти в навчанні історії України: посіб. для вчителів. Харків: Вид. група «Основа», 2008. 109 с.

16. Баханов К. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: Монографія. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 328 с.

17. Баханов К. Інтерактивне навчання // Історія в школах України. 1998. № 2. С. 31-36.

18. Баханов К. Технологія групової творчої справи в навчанні історії в школі // Історія в школах України. 2000. № 1. С. 23-29.

19. Баханов К. Модель навчання у дискусії // Історія в школі. 2000. № 9. С. 16-22.

20. Баханов К. Мета навчання історії в школі: погляд сучасних вчителів // Історія в школі. 2002. № 1. С. 8-12.

21. Баханов К. О. Навчання історії в школі: інноваційні аспекти. Харків: Основа, 2005. 125 с.

22. Баханов К. О. Навчання історії за проектною системою // Історія в школах України. 2000. № 3. С. 33-37.

23. Баханов К. О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти : монографія. Донецьк: ТОВ Юго-Восток, Лтд, 2005. 384 с.

24. Баханов К. О. Теорія і практика запровадження компетентнісного підходу до навчання історії в школі : Колективна монографія / К. О. Баханов, С. С. Баханова, О. В. Барнінець, Н. О. Венцева, О. І. Гуренко. Донецьк: Ландон-XXI, 2012. 519 с.

25. Баханов К. У пошуках інноваційних технологій викладання історії // Історія в школах України. 1996. № 1. С. 20-24.
26. Баханов К. Учнівські компетенції як складова програм з історії для 12-річної школи // Історія в школах України. 2004. № 7. С. 7-11.
27. Бахматюк Я. Д. ІКТ і мультимедійне забезпечення навчального процесу на уроках історії // Історія України. 2011. № 37. С. 3-16.
28. Бондаренко Н. П. Дидактичні ігри на уроках історії, як один із шляхів підвищення ефективності пізнавальної діяльності учнів. 2019. URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:0qVQGXusg3cJ:https://www.slideshare.net/selezengalina/ss-71536338+&cd=11&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
29. Боровець Д. Рольова гра на уроках історії (на прикладі теми “Паризька мирна конференція 1919-1920 рр.”) // Проблеми дидактики історії: зб. наук. пр. / Кам’янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам’янець-Подільський. 2014. Вип. 5. С. 171-175.
30. Вирвихвіст Т. В., Коновалов О. Л. Використання методу проектів на уроках історії // Таврійський вісник освіти. 2015. № 2(2). С. 164-170. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/Tvo_2015_2\(2\)__31%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/Tvo_2015_2(2)__31%20(3).pdf)
31. Вітюк М. Використання методу проектів на уроках історії // Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». № 3. Квітень, 2019. С. 54-55. URL: [file:///C:/Users/Admin/Downloads/153-Текст%20статті-273-1-10-20190910%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/Admin/Downloads/153-Текст%20статті-273-1-10-20190910%20(3).pdf)
32. Войтович І. Деякі проблеми формування альтернативного мислення старшокласників // Історія України. 2005. № 5 (453). С.10-12.
33. Войтович І. Технологія організації учнівського проектування з історії: (з досвіду роботи) // Історія в школі. 2010. № 3. С. 32-36.
34. Вороніна О. Метод проектів на уроках історії та в позакласній роботі // Історія України. 2016. № 6. С. 14-20.
35. Воронюк Л. Метод проектів як спосіб активізації розвивальної діяльності учнів на заняттях з історії: з досвіду роботи // Проблеми

дидактики історії: зб. наук. пр. / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський. 2014. Вип. 5. С. 150-166.

36. Вяземский Е.Е., Стрелова О.Ю. Теория и методика преподавания истории: Учебник для студентов высш. учеб. заведений. Москва: Гуманит. Изд. центр ВЛАДОС, 2003. 384 с.

37. Газін В.В., Дубінський В.А. Краєзнавчий факультатив: ефективні прийоми роботи // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи: Науковий збірник. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002. 424 с.

38. Геллер Т. Дискусія як засіб формування критичного мислення учнів // Історія України. 2006. № 5. С. 14-18.

39. Гора П.В. Повышение эффективности обучения истории в средней школе. Москва, 1988. 243 с.

40. Голодюк Л. Як навчити учнів спілкуватися на уроці // Рідна школа. 2001. № 9. С. 12-19.

41. Грінченко В. Використання методу проектів із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у шкільному курсі історії // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Історичні науки. 2015. Вип. 22. С. 118-124. URL: file:///C:/Users/Admin/Downloads/Nz_i_2015_22_22.pdf

42. Гроздева М. Ф. Використання елементів проектного методу на уроках історії з вивчення краєзнавчого матеріалу (Запорізький край) // Історія та правознавство. 2010. №22/23/24. С. 74-78.

43. Гумен С. Ф. Актуальність використання методу проектів як засобу активізації пізнавальної та дослідницької діяльності на уроках історії // Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково-педагогічний журнал / Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. № 2 (5). С. 87-93. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/5548/1/Humen.pdf>

44. Десятов Д. Використання соціальних серверів Інтернету на уроках історії // Історія в школі. 2018. № 3. С.43-48.
45. Дороніна О. Метод проектів на уроках історії та в позакласній роботі // Історія України. Шкільний світ. 2006. № 6 (лютий). С. 14-19.
46. Дубінський В. А. Методика викладання історії в школі: навч.-метод. посіб. для організації самост. роботи студ. іст. ф-ту. Кам'янець-Подільський держ. ун-т. Кам'янець-Подільський, 2005. 81 с.
47. Задорожна Л. Методика використання документів у процесі навчання історії // Історія в середніх і вищих навчальних закладах України. 2005. № 1. С. 29-33.
48. Єрмоленко А. Як працювати з джерелами інформації на уроках історії // Історія в школах України. 2007. № 8. С. 24-26.
49. Intel® Навчання для майбутнього: Навчальний посібник. Київ: Вид-во "Нора-прінт", 2005. 416 с.
50. Интерактивное обучение: новые подходы // Відкритий урок. 2002. № 5-6. С. 4-17.
51. Ковшун Н. Е. Аналіз та планування проектів: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2008. 344 с.
52. Комар О. В. Викладання за інтерактивними технологіями // Рідна школа. № 5. С. 23–25
53. Кондратюк В. Л., Волос М. М., Бабин І. І. Основні тенденції розвитку систем освіти та освітніх технологій у світовій педагогічній практиці // Відкритий урок. 2002. № 5-6. С. 11-19.
54. Кондратюк В. Л., Волос М. М., Бабин І. І. Освітні технологій у педагогічній практиці // Відкритий урок. 2003. № 4. С. 14-17.
55. Коменський Я.А. Велика дидактика. Москва, 1982. 384 с.
56. Косенко Ю. М. Становлення та розвиток спеціальної методики навчання історії: монографія (друга половина ХІХ – початок ХХІ століть). Букрек, 2016. 216 с. URL:

https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/4185/1/kosenko_Монографія.pdf

57. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів // Відкритий урок. 2002. № 5-6. С. 24-37.

58. Лебідь В. О. Методика викладання історії в загальноосвітній школі: навч. посіб. для студ. вищих пед. навч. закладів. Херсон: ХДПУ, 1999. 142 с.

59. Левітас Ф. Методика викладання історії: практикум для вчителя Харків: Вид. група «Основа», 2007. 112 с.

60. Мельник Т. Система організації освітньої діяльності учнів гімназії через упровадження методу проектів у навчально-виховний процес // Рідна школа. 2005. № 1. С. 28-30.

61. Методика обучения истории в средней школе. Пособие для учителей (в частях). Часть 2. Москва: Мысль, 1978. 298 с.

62. Методика преподавания истории в средней школе / Под ред. Ежова С. Л., Лебедева И. М. и др.. Москва: Наука, 1986. 326 с.

63. Мирошниченко В. О. Організація проектної діяльності учнів на уроках історії в 10-му класі / Посібник для вчителів та студентів. Харків: Основа, 2009. 157 с.

64. Мілютін І. Г. Практика використання ІКТ на уроках історії // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2014. № 2. С. 19-24.

65. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків: Основа : Тріада+, 2007. 191 с.

66. Момот Ю. В. Сучасні підходи до впровадження проектної технології у навчально-виховний процес закладів середньої освіти // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць. Полтава, 2009. Вип. 6. С. 184-189.

67. Нагорний С. “Мозковий штурм” на уроках історії// Освіта України. 1999. № 29. С. 5-8.

68. Нестеренко Т., Богданова О. Використання методу групового інтерактивного навчання на уроках історії та правознавства // Історія в школі. 2002. № 3. С. 8-11.

69. Нісімчук А. С., Падапка О. С., Шпак О. Т. Сучасні педагогічні технології. Київ: Либідь, 2000. 368 с.
70. Онищук В. А. Тип, структура і методика уроку в школі. Київ: Радянська школа, 1976. 226 с.
71. Осадчук Р. Організація самостійної роботи в умовах профільного навчання // Історія в школі. 2008. № 2. С. 1-5.
72. Освітні технології / За ред. О. М. Пехоти. Київ: Вища школа. 2002. 255 с.
73. Осадчук Р. Застосування словесно-діалогічних методів у навчальному процесі // Історія в школі. 1999. № 7. С. 11-13; № 8-9. С. 12-16.
74. О современных методах преподавания истории // Преподавание истории в школе. 2001. № 4. С. 66-77.
75. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ: Либідь, 2002. 136 с.
76. Пометун О. Історія України: підруч. для 11 кл. Київ: Освіта, 2012. 336 с.
77. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
78. Саган О. Інтерактивні методи навчання як засіб формування навчальних умінь школярів // Початкова школа. 2002. № 3. С. 21-29.
79. Суворова Н. Интерактивное обучение: новые подходы // Инновации в образовании. 2001. № 5. С. 106-107.
80. Сюрров Г. Шкільна історична освіта: пошук нових підходів до формування змісту // Історія в школі. 1998. № 10. С. 8-11.
81. Хуторской А. В. Современная дидактика: Учебник для вузов. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 544 с.
82. Хомич В. Групові форми робота на уроках історії: Методичні рекомендації // Історія України (Перше вересня). 2000. № 39. С. 10-12.
83. Шимановський М. Рольова гра у викладанні історії // Історія України (Перше вересня). 1999. № 34. С. 10-11.

84. Щербань П. Застосування ігрових технологій в освіті: історія і перспективи // Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки. 2014. Вип. 13. С. 286-291. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2938/1/Shcherban.pdf>

85. Яковенко Г. Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с. URL: <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/1656/1/%D0%AF%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%93.%20%D0%93.%20%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%97%20.pdf>

86. Якубець А. Використання рольової гри на уроках всесвітньої історії в 11 класі // Історія в школах України. 2002. № 3. С. 35-38.